

ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ГУЦУЛЬЩИНИ З ВРАХУВАННЯМ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЧИННИКІВ

Юрчишин Г., кандидат архітектури,
член-кореспондент Української академії архітектури,
доцент кафедри архітектурного проектування ІФНТУНГ

Анотація. Запропоновано прийоми реалізації принципів, які спрямовані на приріст етнографічного потенціалу території та підвищення ефективності його використання. Встановлено, що посилення ролі етнографічних чинників в організації рекреаційного простору Гуцульщини пов'язано із приведенням до відповідності архітектурних та історико-етнографічних параметрів рекреаційного простору.

Ключові слова: рекреаційний простір, етнографічний фактор, Гуцульщина, архітектурно-естетична організація, історико-культурна унікальність.

Аннотация. Юрчишин Г. **Приемы формирования рекреационного пространства Гуцульщины с учетом этнографических факторов.** Предложены приемы реализации принципов, которые направлены на прирост этнографического потенциала территории и повышение эффективности его использования. Установлено что усиление роли этнографических факторов в организации рекреационного пространства Гуцульщины связано с приведением к соответствию архитектурных и историко-этнографических параметров рекреационного пространства.

Ключевые слова: рекреационное пространство, архитектурная организация, Карпатский регион, теоретические предпосылки.

Annotation. Yurchyshyn G. **Methods of Formation of Recreation Space in Hutsulshchyna, Taking into Consideration Ethnographic Factors.** Methods of implementation of the principles, aimed at growth of ethnographic potential of the territory and increase of efficiency of its use are put forward in the article. It is determined that strengthening of the role of ethnographic factors in organization of recreation space in Hutsulshchyna is connected with putting into accordance architectural, historic and ethnographic parameters of recreation space. The latter are an important means to satisfy demands of cognitive and cultural recreation and the basic resource for the development of tourism and excursion activity of this region.

Key-words: recreation space, ethnographic factor, Hutsulshchyna, architectural and aesthetic organization, historical and cultural uniqueness.

Постановка проблеми. Висока історико-культурна та природно-ландшафтна унікальність Гуцульщини, домінування економічних інтересів та ігнорування традицій в практиці рекреаційного будівництва, недостатність дослідження етнографічних чинників в організації рекреаційного простору і визначають актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є потреба принципово реформувати та підвищити ефективність використання рекреаційного освоєних територій; повернути до життя залишені рекреаційні об'єкти; узгодити розвиток нових форм рекреації з перспективним розвитком регіону загалом та його окремих територій. Гостро постала потреба розробки раціональних шляхів архітектурної організації рекреації, урахування унікальних відмінностей та особливостей Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Посилення ролі етнографічних чинників в організації рекреаційного простору Гуцульщини пов'язано із приведенням до відповідності архітектурних та історико-етнографічних параметрів рекреаційного простору. Для їх реалізації важливо визначити основні прийоми архітектурної організації рекреаційного простору з метою:

- підвищення етнографічного потенціалу території;
- виявлення та реабілітації деградованих етнографічних об'єктів та центрів у регіоні;
- інтенсифікації діяльності діючих етнографічних центрів шляхом підтримки з боку держави та міжнародних структур;
- створення нових перспективних етнографічних центрів;
- створення умов для розвитку зеленого туризму;
- розвитку етнографічної рекреації як нового її виду.

Ці завдання посилення ролі етнографічних чинників у регіоні безпосередньо пов'язані з використанням етнографічного потенціалу в рекреаційному процесі шляхом:

- приведення до відповідності архітектурних та історико-етнографічних параметрів рекреаційного середовища;
- збільшення кількості залучених з допомогою архітектурно-планувальних засобів етнографічних центрів до рекреаційного процесу;
- поліпшення умов для участі місцевих мешканців у рекреаційній діяльності;
- удосконалення рекламно-інформаційної діяльності;
- упорядкування діючих та створення нових туристично-екскурсійних маршрутів.

Етнографічні чинники є важливим засобом для задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації, основним ресурсом для розвитку туризму та екскурсійної діяльності.

Стосовно архітектурної діяльності важливо співставляти поняття «етнографія» з конкретним простором. Тут варто говорити про культурний ландшафт регіону. При цьому вирішальне значення мають пам'ятки архітектури та культури загальнонаціонального рівня. На території Прикарпатської Гуцульщини виділяються археологічні об'єкти; меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями; пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з життям та творчістю діячів історії, культури; пам'ятники оборонного будівництва; сакральні споруди; пам'ятки народної архітектури; громадські споруди; професійні

художні промисли; народні художні промисли; пам'ятки матеріальної культури; пам'ятки фольклору. Обов'язковою умовою використання цих об'єктів має бути не завдання їм шкоди. Для цього має бути запроваджений моніторинг за станом збереження об'єктів історико-культурної спадщини.

Одним із необхідних прийомів архітектурної організації території є облаштування території етнографічних об'єктів та об'єктів історико-культурної спадщини. Цим прийомом досягається забезпечення сприятливих умов утримання об'єкта та умов огляду і рекреаційного його використання. Перш за все це стосується організації транспортних і пішохідних потоків: трасування проїздів, розташування автостоянок, трасування пішохідних тротуарів та розміщення оглядових майданчиків, розташування тимчасових споруд на ділянці етнографічного центру та в межах охоронної зони.

Основною вимогою є забезпечення оптимальних умов зорового сприйняття пам'ятки та розділення транспортних і пішохідних потоків. Для цього слід передбачати чітке функціональне зонування території з виділенням зон транспорту і пішохідного руху та відмежовувати їх, наприклад, підпирними стінками.

Тимчасовим спорудам (кіоскам, перголам, навісам, огорожам) рекомендовано надавати нейтральних форм, уникати контрастного співставлення форм цих споруд з формами пам'яток архітектури. Допускається застосування стилізованих історичних або традиційних для цього регіону форм, наприклад, дерев'яної архітектури.

Особливе місце в реалізації етнографічного потенціалу посідають старі містобудівні осередки в історичних поселеннях, де збереглося давнє розпланування осередку, а також значною мірою - історична забудова (пам'ятки архітектури і цінна забудова), які разом формують характерний архітектурний образ поселення. При цьому слід зауважити, що основна маса забудови сформувалася пізніше і доповнює пам'ятки та цінну забудову.

Заходи архітектурної організації території історичної ділянки загалом підпорядковуються доповненню існуючої просторової структури. Це означає збереження історичного розпланування території і доповнення забудови сучасними об'єктами з дотриманням встановлених обмежень.

Невдалим прикладом збереження історичної ділянки у місті може служити давній осередок Косова, де збереглося історичне розпланування території, однак забудова історичного комплексу порушена. Архітектурна спадщина в сучасному місті має локальне значення, а історично сформована просторова композиція змінена у процесі пізнішого розвитку. При цьому слід зауважити, що Косів у другій половині ХХ ст. відзначався швидким темпом розвитку.

Іншим прийомом архітектурної організації рекреаційного простору є спадкоємний розвиток історичного розпланування поселення. У більшості випадків сформоване історичне розпланування може бути використане і сьогодні без суттєвих змін. Зате повсюдно необхідна інженерна модернізація

вуличної мережі з урахуванням збереженої традиційної просторової композиції, тобто співвідношення простору вулиць та їх забудови. Сформоване розпланування визначає загальний характер архітектурного ансамблю. Взаємні зв'язки між його складовими частинами фіксує напрямки зорового сприйняття пам'яток архітектури і рядової забудови.

Збереження традиційної вуличної мережі має за мету збереження сформованого масштабу простору, а отже, і архітектурного образу населеного пункту. Недотримання цього постулату, тобто укрупнення вуличної мережі, призводить до втрати історичного образу. Характерним є приклад реконструкції центру Косова, де формування площ на місці дрібних кварталів зовсім змінило вигляд міста і позбавило його історичних рис.

Практично в усіх населених пунктах досліджуваного регіону збереглися дрібні квартали житлової забудови, що формують тло для архітектурних домінант. У таких кварталах зазвичай необхідно провести санацію (розчистку) внутрішньо-квартальних просторів з усуненням амортизованої та тимчасової забудови. Також можна рекомендувати обмеження транспортного руху шляхом перетворення окремих малих вуличок у пішохідні проходи, оскільки відсутні можливості для їх розширення.

Важливим є також прийом поєднання пам'яток архітектури з рядовою фоновою забудовою в історичних дільницях поселень, хоча окремі будинки такої забудови й не мають значної художньої чи історичної цінності, однак її квартали, вулиці або площі разом із пам'ятками архітектури формують своєрідний та індивідуальний вигляд того чи іншого поселення. Кwartали рядової забудови представляють собою основний об'єкт сучасних змін, перебудови та реконструкції, у зв'язку з чим особливо цей процес посилюється протягом останніх років.

Просторові вимоги до нової забудови у сформованих кварталах слід розглядати у двох основних аспектах. Перше – будівельні та технічні вирішення будівель повинні бути на сучасному рівні й мають відповідати сучасним функціональним вимогам. Друге – об'ємно-просторове вирішення нових чи реконструйованих будівель повинно підпорядковуватись чітким обмеженням щодо габаритів будівель з урахуванням характерних рис середовища. Композиційне поєднання старого і нового досягається відомими архітектурними засобами – дотриманням масштабних співрозмірностей, ритму й модуля.

Можна виділити також основні прийоми у практиці просторового поєднання старої і нової рекреаційної забудови. Перший – збереження традиційного підпорядкування рядової забудови історико-архітектурним домінантам. Це виправдано, коли нові споруди є окремими доповненнями у сформованому архітектурному середовищі й не можуть претендувати на просторове домінування. Другий – формування рівнозначного поєднання старої і нової забудови там, де є значні втрати історичних будівель і споруд.

Тут нові будинки можуть утворити композиційно завершені групи або комплекси, які у просторі поселення (або в межах історичної ділянки) отримують домінуюче положення.

Окремо слід відзначити нове явище в просторовій організації регіону – спорудження нових культових споруд. У багатьох випадках нові культові споруди в історичних ділянках міст покликані стати новими просторовими домінантами, відігравати провідну роль у панорамах і силуетах. Характерними прикладами є нові церкви у селі Буковець, Верховина, Старий Косів.

Сучасні конструкції та матеріали не виключають застосування при реконструкції забудови традиційних матеріалів місцевого походження, особливо це стосується робіт із зовнішнього опорядження. Застосування штукатурок, кам'яних та керамічних облицювань цоколів, покриття з керамічної дахівки та гонти надає будівлям регіонального колориту і повинно поширюватися. Створення саме регіонального колориту забудови має першорядне значення у поселеннях, де переважає лікувальна й відпочинкова функції. Тому доцільною є численна відбудова дерев'яних вілл та пансіонатів, які продовжують формувати своєрідний образ цих курортів.

Надзвичайно важливим для естетичного сприйняття рекреаційного середовища є прийом ландшафтного благоустрою території. Елементи облаштування (малі архітектурні форми та споруди) і озеленення значною мірою визначають загальний вигляд архітектурного вирішення, його співрозмірність і дозволяють підкреслити або пом'якшити контраст між природним оточенням і забудовою.

Елементи технічного призначення (світильники, дорожні вказівники, інформаційні табло, рекламні щити тощо), як правило, нині слід виконувати з сучасних матеріалів та надавати їм лаконічних форм, обумовлених призначенням. Для елементів облаштування побутового (місця для сидіння, навіси, перголи) та декоративного (мала скульптура, декоративна пластика) призначення доцільне застосування традиційних для даної місцевості будівельних матеріалів, наприклад, природного каменю чи дерева. Впорядкування природного довкілля етнографічно цінних зон особливо важливе для поселень, які сприймаються як цілісні ансамблі на тлі природи. І навпаки - з простору поселення сприймається його природне довкілля, тут забудовані й незабудовані території органічно доповнюються.

У поселеннях регіону необхідно зберігати історично складене співвідношення архітектури і природного довкілля, для цього слід виявити ті ділянки чи території, які вимагають особливої уваги, а елементи ландшафту підлягатимуть охороні нарівні з пам'ятками архітектури.

Єдиною просторовою композицією можуть бути охоплені досить віддалені від себе об'єкти та ділянки ландшафту, де території охорони ландшафту набагато перевищують території власне зон пам'яток архітектури.

Важливим ландшафтним елементом у історичних містах є старовинні парки, які часто поєднують історичний осередок з природним довкіллям або іншими дільницями міста та активно використовуються в рекреаційному процесі. Переважно такі парки мають статус пам'яток природи або садово-паркового мистецтва, що, однак, в нинішніх умовах не сприяє їх цілісності та не зберігає природного стану. Сьогодні саме парки стали місцем різного роду несанкціонованого будівництва, що спотворює їх вигляд і зменшує простір громадського користування у поселенні. Тут необхідне проведення робіт з інженерного облаштування (під'їзди, підходи), утримання озеленення в належному стані та встановлення малих архітектурних форм.

Висновки. Таким чином, резерви вдосконалення рекреаційної діяльності в регіоні зосереджені на трьох територіальних рівнях: розселення в регіоні, розпланування і забудова поселень, архітектурна організація садиби і рекреаційного закладу. На першому рівні виділяються зони найперспективніші для різних видів рекреаційної діяльності та обґрунтовуються принципи їх організації. Ідеться про поступове витіснення рекреацією невластивих для гірських районів функцій. При розробці проектів розпланування і забудови поселень слід внести суттєві зміни до існуючих прийомів. В умовах розширення рекреаційних функцій і відродження традицій забудови слід розвивати функції громадського центру, розширювати і впорядковувати пішохідні простори, вдосконалювати функціонально-просторові зв'язки з природним оточенням. Це вносить зміни у формування садиби та рекреаційних закладів, передбачає перебудову сільських громадських закладів, реконструкцію садиб і житлових будинків, розбудову нових рекреаційних об'єктів з використанням традицій регіону.

Література:

1. Арсенич П.І. Історико-етнографічне вивчення Гуцульщини в 30-80 роках ХІХ ст.: Історіографічні дослідження в Українській РСР. — 5-те вид. — К., 1972. — С.106–114.
2. Бромлей Ю.В., Грацианская Н.Н. Проблемы этнографического изучения культурной общности населения Карпат. // В кн.: Карпатский сборник. — М., 1976. — С.7–15.
3. Веденин Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. М., 1982.- С.9.
4. Габрель М.М. Перспективна модель територіальної організації рекреаційної індустрії в регіоні // Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: Принципи формування, шляхи реалізації/ В.С.Кравців, В.К.Євдокименко, М.М.Габрель, М.В.Копач.- Чернівці, 1995.-С. 27.
5. Гошко Ю.Г., Кирчів Р.Ф. Деякі питання сучасного етнографічного дослідження Карпат. // У кн.: Доповіді наукової ювілейної конференції до 100-річчя Музею етнографії та художнього промислу. — К., 1975, С. 31–42.
6. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. / За ред. Ю.Г.Гошко. — К.: Наукова думка, 1987. — С.365.
7. Концепція соціально-економічного розвитку Карпатського регіону. Львів, 1994.-С.9.

Надійшла до редакції 10.05.2007